

**INSTITUTIONEN FÖR
SOCIOLOGI
OCH ARBETSVETENSKAP**

”TYSTNAD ÄR FÖRÖVARENS BÄSTA VÄN”

En kvalitativ studie om förebyggande arbete
mot sexuella övergrepp i förskolan

Författad av: Andrea Bolstad Raa

Examensarbete för

Kandidat i kriminologi

15 hp

Handledare: Charlotta Thodelius

VT/2021

Förord

Jag vill först och främst rikta ett stort tack till de som medverkat i denna undersökning. Era synpunkter och ert jobb gör redan en stor skillnad för de barn och anhöriga ni möter och hjälper på ett beundransvärt sätt.

Jag vill även säga tack till min otroligt duktiga handledare som hjälpt mig på vägen, gett goda råd och väglett mig i rätt riktning. Denna studie hade varit ouppnåelig utan din hjälp.

Också ett stort tack riktas till min examinator för konstruktiv kritik som har utmanat och utvecklat uppsatsen.

Slutligen vill jag rikta ett stort tack till alla som bedriver forskning om ämnet, alla som arbetar för att påverka lagen till barns favör, alla som är politiskt engagerad i frågan och som varje dag kämpar för barns rätt.

Till alla ni som redan aktivt antagit frågan och som dagligen hjälper barn som är utsatta för sexuella övergrepp, tack! Tillsammans är det möjligt att vara den förändring som barn behöver, bryta tystnaden och placera skammen där den hör hemma.

Stockholm, 04.06.2021

Abstract

Titel: ”Tystnad är förövarens bästa vän” - en kvalitativ studie om förebyggande arbete mot sexuella övergrepp i förskolan

Författare: Andrea Bolstad Raa

Handledare: Charlotta Thodelius

Examinator: Christel Backman

Examensarbete för kandidat i kriminologi, 15 hp

Tidpunkt: Vårterminen 2021

Antal tecken inkl. blanksteg: 69 358

Syfte och frågeställning: Studien syftar till att undersöka vilka åtgärder studiens aktörer anser som viktiga i det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp mot barn, belysa hur studiens aktörer beskriver sitt arbete med att förhindra sexuella övergrepp mot barn samt vilka problem aktörerna identifierar i det förebyggande arbetet.

- 1) Vad förespråkar studiens aktörer som viktigt i arbetet för att förebygga sexuella övergrepp mot barn?
- 2) Hur beskriver studiens aktörer sitt arbete med att förebygga sexuella övergrepp mot barn?
- 3) Vilka problem identifieras av aktörerna i det förebyggande arbetet?

Metod och material: För att besvara studiens syfte har en kvalitativ intervju- och dokumentanalys genomförts. Studiens respondenter är två ideella organisationer; Treskabinoll och nextME, kriminolog Maria Dufva samt två rektorer vid en förskola. Organisationerna och samtliga av de kontaktade förskolornas hemsidor analyserades. Analysen har tagit stöd av en situationsbaserad prevention som bygger på rutinaktivitetsteorin och Ecks utökade brottstriangel.

Huvudresultat: I analysen framkom att det fanns en enighet om att barn behöver trygga vuxna omkring sig som kan förebygga och förhindra sexuella övergrepp. Det kräver dock att vuxna i förskolan har en utbildning som gör att de är medvetna om risk- och skyddsfaktorer samt risksituationer. Rutiner anpassade för risksituationer på platser där barn finns förespråkas som viktiga i förebyggande syfte. Aktörerna lyfte fram att de två största hindren för förebyggande arbete är tystnaden, det vill säga oviljan att prata om övergrepp, samt de brister som finns med belastningsregister i dagsläget.

Nyckelord: Sexuella övergrepp, barn, förskola, skyddsfaktorer, förebyggande arbete

Innehållsförteckning

Inledning	4
<i>Syfte och frågeställning</i>	5
<i>Juridisk kontext</i>	6
Tidigare forskning	7
<i>Omfattning av problemet</i>	8
<i>Förebyggande arbete och integritet</i>	9
Teori och begrepp:	10
Metod	13
<i>Varför kvalitativ forskning?</i>	13
<i>Datainsamling: material och urval</i>	13
<i>Hur har materialet analyserats?</i>	16
<i>Etiska reflektioner</i>	18
<i>Studiens trovärdighet</i>	18
Resultat och analys	19
<i>Skyddsfaktorer</i>	19
<i>Tecken och riskfaktorer</i>	23
<i>Åtgärder för att förebygga</i>	25
<i>Identifierade problem</i>	28
Diskussion	32
Litteraturlista	36
Bilagor	42
<i>Kodningsschema</i>	42
<i>Intervju mallen</i>	43
<i>Föreskolebrevet</i>	44
<i>Mail för att kontakta respondenter från förskolan:</i>	45

Inledning

Sexuella övergrepp har sedan långt tillbaka i Sveriges historia ansetts vara ett vedervärdigt brott, och samhället ansåg brottet vara särskilt grymt ifall gärningspersonen förgripit sig på ett barn (Jan Sundin 1992 se Bergenlöv, 2009, s.180). Brottet anses även idag vara otäckt, men synen på offret och skuldfrågan skiljer sig genom historien. Tidigare ansågs till exempel fall av incest ha två skyldiga - barnet och släktingen/den anhöriga, och båda två bedömdes vara brottslingar fram till år 1937 (Österberg, 2009). Idag är den tolkningen helt otänkbar för de flesta av oss, istället har vi barnens rättigheter i fokus, då bland annat Barnkonvention (UNICEF Sverige, u.å) slagit fast att "barn ska skyddas från alla former av sexuellt utnyttjande och sexuellt övergrepp" (cit. paragraf 34). Sedan 1 januari 2020 är barnkonventionen svensk lag (SFS 2018:1197).

Sexuella övergrepp är således inget nytt fenomen, men det är fortfarande ett tabubelagt ämne. Enligt Rädda barnen (2015) uppskattas siffran för andelen som anmäler sexuella övergrepp till blotta 10%. Den nationella trygghetsundersökningen från 2019 (Brå) visar att ca 450 000 människor har varit utsatta för någon form av sexualbrott men endast 23 200 sexualbrott anmäldes samma år (Brå, 2020a). Dessa siffror omfattar sexualbrott i samtliga åldrar, men visar ändå att sexuella övergrepp som brott har ett omfattande mörkertal. Utan kännedom om mörkertalet visar statistiken en missvisande bild.

Det senaste året visar siffror från Brottsförebyggande rådet (2020b) att antalet anmälda våldtäkter mot barn ökade med +16% under 2020. Statistiken inkluderar barn mellan 0-17 år. Pandemin kan ses som en möjlig förklaring till detta, när allt fler barn får stanna hemma utan tillgång till naturliga skyddsfaktorer som exempelvis skolan och fritidsaktiviteter, och detta gör sexuella övergrepp mot barn till ett högst aktuellt ämne att studera.

Sexuella övergrepp är inte enbart ett brott utan även ett folkhälsoproblem. Av folkhälsomyndigheten (2021) definieras ett folkhälsoproblem som när mer än 1% av befolkningen påverkas i negativ mening och det ska även innebära svåra påföljder för såväl individen som samhället i stort. Sexuella övergrepp är mer omfattande än 1% utan att inräkna mörkertalet och studier visar att det även har långsiktiga konsekvenser (Burke Harris, 2019; Feletti et al., 1998; O'Hara & Morelli, 2019).

De långsiktiga konsekvenserna för utsatta har studerats genom att kartlägga patienters hälsostatus samtidigt som de genom ett schema även undersöker patienternas tidigare upplevelser i barndomen. En studie i slutet på 90-talet på överviktiga patienter visade på starka samband mellan övervikt och sexuella övergrepp tidigt i livet (Burke Harris, 2019; O'Hara & Morelli, 2019). Den första studien om *Adverse Childhood Experiences* (ACEs) gjordes av Feletti et al. (1998), och schemat som kartlade upplevelser från barndomen bestod av sju kategorier om sexuella, fysiska och psykiska övergrepp som patienterna fick fylla i frivilligt. Resultatet visade på signifikanta samband mellan utsatthet i barndomen (antal ACEs score) och en förhöjd risk för bl.a. hjärt- och kärlsjukdomar, övervikt och cancer.

I denna studie kommer fokus ligga på det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp i förskolan, speciellt kommer studien att belysa Förskolebrevet (*bilaga 3*) som är en kampanj som syftar till att skapa samtal och sprida kunskap om kroppslig integritet och ett liv utan övergrepp (Treskabinoll, u.å.-a). Studien kommer däremot inte att behandla statistik eller omfång, till följd av de begränsningar som finns med statistiken, utan istället kommer aktörer och hemsidor att studeras.

De aktörer som kommer att ingå i studien är två ideella organisationer som arbetar mot sexuella övergrepp; Treskabinoll och nextME. Treskabinoll riktar sig till förskolan genom initiativet Förskolebrevet som har tagits fram med hjälp av kriminolog Maria Dufva som även hon är en aktör i denna studie. Därtill kommer två representanter från förskolor som är med i Förskolebrevet att intervjuas och 22 förskolehemsidor att analyseras. Sammantaget kan detta urval av aktörer bidra med kunskap om vad de anser vara möjligheter och hinder i det förebyggande arbetet.

Syfte och frågeställning

Med en kvalitativ ansats syftar studien till att undersöka vilka åtgärder studiens aktörer anser som viktiga i det förebyggande arbetet mot sexuella övergrepp mot barn, belysa hur studiens aktörer beskriver sitt arbete med att förhindra sexuella övergrepp mot barn samt vilka problem aktörerna identifierar i det förebyggande arbetet. Utifrån studiens syfte har följande tre frågeställningar formulerats:

- 1) Vad förespråkar studiens aktörer som viktigt i arbetet för att förebygga sexuella övergrepp mot barn?

- 2) Hur beskriver studiens aktörer sitt arbete med att förebygga sexuella övergrepp mot barn?
- 3) Vilka problem identifieras av aktörerna i det förebyggande arbetet?

Genom att uppfylla studiens syfte så bidrar uppsatsen med respondenternas perspektiv på sexuella övergrepp mot barn. Perspektiven hoppas kunna inspirera till att bryta tystnaden och bredda kunskapen om ett tabubelagt samhällsproblem.

Juridisk kontext

De juridiska termerna som naturligt sammanfaller i ämnet är väsentligt att definiera och följande kommer nu redogöras för och förklaras enligt lagen: *våldtäkt mot barn, sexuella övergrepp mot barn och anmälningsplikt*. Även belastningsregistret och preskriptionstiden regleras av lagen och förklaras också.

Enligt sexual lagstiftningen i Sverige döms för *våldtäkt mot barn* den som utför en handling som rätten anser som likställt med samlag med en person under femton år. Är däremot förövaren i direkt familj eller vårdnadshavare till barnet döms även till *våldtäkt mot barn* ifall barnet är fyllt femton men inte arton år (Brb 6 kap § 4). Om rätten bedömer att förövaren gjort sig skyldig till en handling som inte likställer samlag döms till *sexuellt övergrepp mot barn* ifall offret är under femton år, och om barnet är fyllt femton men inte arton år och står under vårdnad eller är i direkt familj med förövaren (§6). Lagen har sett till att människor som arbetar med barn och unga är skyldiga att anmäla misstankar om att barn far illa (Socialtjänstlagen 14 kap §1). Det finns även prejudikat från Högsta domstolen (NJA 2014, s.910) som fastslår att de som ej anmäler efter misstanke eller kännedom kan dömas för tjänstefel.

Belastningsregistret är ett verktyg för förskolor och andra arbetsplatser som arbetar med barn, och arbetsgivaren är pålagd att begära ett utdrag ur den arbetssökandes belastningsregister vid en möjlig anställning (SFS 2019:962). Notera att arbetsgivaren endast är pålagd att begära ett utdrag från belastningsregistret ifall jobbet inkluderar barn, men ifall personen i fråga har en dom så kan den fortfarande anställas. Det är alltså inte olagligt att anställa dömda

sexförbrytare eller andra brott, utan det enda som är ett krav är att begära ett utdrag ur belastningsregistret och arbetsgivaren kan sedan själv välja ifall arbetstagaren ska erbjudas ett jobb (Skolverket, u.å; Fremia, 2015).

En annan aspekt gällande belastningsregistret är domens varaktighet i registret. Efter en viss tid gallras nämligen en dom bort från belastningsregistret, ett beslut som avgörs av straffpåföljden. Exempelvis vill en fängelsedom gallras bort tio år efter att straffen är avtjänad, medan en dom där påföljden är böter gallras bort fem år efter det att domen har vunnit laga kraft (polisen, u.å).

Den exakta tidpunkten för när specifika brott gallras bort från belastningsregistret framgår av lagen om belastningsregistret (SFS 1998:620 § 17). För att illustrera hur detta kan fungera i praktiken ges ett fiktivt exempel. Om en 25-årig kille döms för grov våldtäkt mot barn till 10 års fängelse så kan han, enligt vad som är gällande när en dom gallras bort från belastningsregistret, söka jobb med barn med ett rent belastningsregister vid ungefär 45 års ålder.

Preskriptionstiden bestämmer hur lång tid efter ett brott har begåtts som åtal kan väckas. För flera sexualbrott mot barn börjar inte preskriptionstiden att räknas före målsägande fyllt arton år (BrB 35 kap 2 st § 4). Sexuellt ofredande har en preskriptionstid på 5 år (§ 1 st 2) och sexuellt utnyttjande av barn preskriberas efter 10 år (§ 1 st 2), men våldtäkt mot barn och grov våldtäkt mot barn är fritagna preskriptionstiden (BrB 35 kap § 2).

Tidigare forskning

Ytterst lite forskning har gjorts kring förebyggande arbete mot sexuella övergrepp i förskolan. Översikten över tidigare forskning kommer därför bygga på statistik från Brottsförebyggande rådet och Stiftelsen Allmänna Barnhuset gällande omfattning av problemet och studier om förebyggande arbete. De flesta studier som gjorts med liknande syfte som denna studie är kandidatuppsatser, och kommer därför inte inkluderas i denna översikt över tidigare forskning eftersom mer tillförlitliga källor har hittats.

Omfattning av problemet

Landberg et al. (2015) utförde 2014 en undersökning på 6000 elever på begäran av Stiftelsen Allmänna Barnhuset, med syftet att kartlägga hur många som faktiskt är utsatta för sexuella övergrepp. Siffror från undersökningen fann att var femte elev har varit utsatt för sexuella övergrepp under uppväxten. Stiftelsen Allmänna Barnhusets hemsida (u.å) uttrycker tydligt att sexuella övergrepp är långt vanligare än många tror och redogör för huvudpoängen i undersökningen från 2014; den misstänkta i sexualbrottsfall där målsägande är ett yngre barn är nästan alltid en för barnet redan känd person, närmare bestämt en familjemedlem eller släkting i 70% av fallen om barnet är under 12 år. Vidare har majoriteten av de som utsatts berättat för en kompis om vad de varit med om men det är endast 10% av alla som utsätts som anmäler till polisen. Detta är samma siffror som Rädda barnen (2015) uppger.

För att tydliggöra hur omfattningen kan visualiseras så visar siffror från Statistiska Centralbyrån (SCB, u.å) att det i 2020 var 2 189 403 människor mellan 0-17 år i Sverige. Siffror från Brå (2021) visar att polisen mottog 3 950 anmälningar av våldtäkt mot barn inkluderat såväl killar som tjejer i åldrarna 0-17 år i 2020. 20% av alla barn uppger att de varit utsatta för någon form av sexuella övergrepp (Landberg et al., 2015; Rädda barnen 2015). 20% av Sveriges befolkning mellan 0-17 år skulle motsvara att 437 880 personer har utsatts för sexuella övergrepp. Det kan upplevas missvisande att jämföra alla former av sexuella övergrepp och våldtäkt vilket är siffran från Brå, men det kan ändå ge en indikation på mörkertalets omfattning. Statistiken visar således en klar avvikelse mellan antal anmälningar och antal utsatta, vilket förklarar den konsensus som existerar bland forskare gällande det stora mörkertalet av sexuella övergrepp mot barn (Eidevald, 2016; Wurtele, 2009).

Eidevald (2016) poängterar att definitionen av vad som räknas som sexuella övergrepp skiljer sig mellan länder, och det är därför svårt att göra jämförelser av förekomsten länder emellan. Denna problematik nämns även av Wurtele (2009), som också utvecklar att sexuella övergrepp kan vara allt från att en vuxen visar ett barn sitt könsorgan till vuxna som brutalt våldför sig på barn.

Wurtele (2009) lyfter även problematiken av när väldigt små barn utsätts. På grund av deras låga ålder har de inte utvecklat kognitiva förmågor såsom språk och kan därför varken förstå att övergreppet är fel och inte heller avslöja vad som hänt för en annan trygg vuxen. Adderat med att sexuella övergrepp oftast sker i hemlighet där barnet står i beroendeställning till den vuxna och ofta får besked om att det som skett är en hemlis, så kan detta presenteras som en möjlig förklaring till mörkertalen.

Förebyggande arbete och integritet

Studier från USA visar på relevanta preventiva åtgärder riktad mot förskolan och riskfyllda situationer. Under 80-talet utvecklades ett program för att förebygga sexuella övergrepp mot barn, som syftade till att ge barn i förskolan och skolan kunskap om egna och andras gränser samt generellt om personlig integritet (Wurtele, 2009). Finkelhor (2009) beskriver utbildningsplanerna vidare och säger att barn borde lära om olika aspekt av integritet och försvarstekniker; de ska kunna identifiera sina egna gränser, veta vad som inte är okej gällande vuxnas beröringar, hur de om möjligt ska kunna ta sig ifrån en potentiellt farlig situation och även hur de kan få hjälp ifall något skulle hända. Utbildningsplanerna syftar även till att öka medvetandet om sexuella övergrepp så att allmänheten kan ingripa, uppmuntra till öppenhet och minska *skuld*- och *skam*känslorna som ofta uppstår hos utsatta.

Finkelhor (2009) förklarar att det har skett en nedgång av anmälda fall av sexuella övergrepp mot barn i USA de senaste 30 åren vilket talar för att någonting görs rätt, men utbildningsplanerna har inte visat på att kunna minimera risken för utsatthet. Studier har dock visat att utbildningsplanerna har resulterat i en minskning av *skuldkänslor* hos barn och de har skapat ett ökat medvetande bland vuxna vilket medför att flera fall upptäcks. Tillsammans ger resultaten stöd för vidare forskning av orsakssamband mellan utbildningsplanerna och viktisering (Finkelhor, 2009). Studier på andra utbildningsplaner riktad mot mobbning, droger etc. har visats vara effektiva vilket talar för utbildningsplanerna mot sexuella övergrepps potential (Anton, et al., 2005 läst i Finkelhor, 2009).

Utbildningsplanerna fick utstå en del kritik, men den kritik som riktas är baserad på rädsla hellre än kunskap, enligt Wurtele (2009). Forskning visar att barn som lär sig om kroppslig

integritet kan skilja på situationer som är okej och vilka som inte är okej. De kan även applicera denna kunskap på faktiska händelser och fungerar således preventivt (Wurtele, 2009). Ytterligare kritik visar i huvudsak på att flera tycker det är fel att ansvaret läggs på barnen då det kan medföra psykisk skada (Finkelhor, 2009; Wurtele, 2009), samt även att barn inte borde lära sig så komplicerade saker vid en tidig ålder eftersom det båda kan få dem att bli rädda för vuxna men även skapa ångest över tänkbara skrämmande situationer (Finkelhor, 2009).

I Sverige har Rädda barnens kampanj "Stopp! Min kropp!" utformats för att ge vuxna en översiktlig och tydlig bild på varför det är viktigt att prata med barnen om integritet och även hur de på bästa sätt kan göra detta. Ett viktigt tips som framförs är att hellre ta de små samtalen i vardagen där det faller sig naturligt istället för de tunga och långa samtalen som känns jobbiga och stela. Om barnen känner att kropp, gränser och samtycke är naturliga samtalsämnen så är det lättare att ha kontinuerliga, mindre samtal med barnen (Rädda barnen, 2019).

Sammanfattningsvis visar tidigare forskning att mörkertalet när det gäller sexuella övergrepp är stort. Detta kan till viss del förklaras genom att sexuella övergrepp kan ta sig uttryck på en rad olika sätt, det är tabubelagt och medför *skuld-* och *skamkänslor*. Forskning visar också att det är viktigt att barn lär sig kroppslig integritet, men det kan vara kontroversiellt och svårt för vuxna att genomföra samtal. Summeras detta ihop kan det presenteras som ett recept på ett brott som är svårt att upptäcka och anmäla, och till följd av detta mäta omfånget på och även förebygga.

Teori och begrepp:

Utbildningsplanerna i USA identifierade riskfyllda situationer i syfte att förebygga sexuella övergrepp mot barn genom utbildning och konstaterar att barn inte ska behöva vara ansvariga för sin egen säkerhet (Finkelhor, 2009; Wurtele, 2009). Detta gör förskolan till en viktig aktör som kan skydda barn genom att implementera preventiva åtgärder, där risksituationer kan uppstå. För att kunna analysera studiens empiri så kommer det teoretiska ramverket att utgå

från en situationsbaserad prevention som bygger på rutinaktivitetsteorin och Ecks utökade brottstriangel.

Med anledning av vem som utsätter och när sexuella övergrepp mot barn sker kan rutinaktivitetsteorin kasta ljus på hur det går att förebygga, och även förtydliga vikten av sociala umgängen och befintliga skyddsfaktorer som lärare, fritidsaktiviteter och liknande. Teorin tar till stor del utgångspunkt i rationella val teorin som menar på att människan gör en rationell övervägning mellan risk, kostnad och potentiell nytta av en handling. Om riskerna och kostnaden är större än den potentiella belöningen så kommer inte personen genomföra handlingen (McLaughlin & Muncie, 2013).

Enligt rutinaktivitetsteorin (Cohen & Felson, 1979) kopplas avvikande beteenden till vardagsrutiner, där premisserna för att utföra en brottslig handling skapas av platserna de vanligen befinner sig vid och även vardagliga intressen. Till en början studerades mindre allvarliga brott som exempelvis olika typer av stölder, men utvecklades sedan till att inkludera grövre brott såsom våldtäkt och slagsmål (Felson & Eckert, 2020).

Närvaron av tre element är viktiga för att möjliggöra ett avvikande beteende. Det behöver finnas en motiverad förövare kapabel att förgripa sig på ett barn. Ett potentiellt offer eller föremål måste även finnas tillgängligt (Cohen & Felson, 1979). I förskolan är barnen små och har inte alltid bra språkförmåga vilket gör de till lättillgängliga offer (Wurtele, 2009). Slutligen krävs det en ”frånvaro av en kapabel väktare” vilket betyder att det inte finns någon eller något som kan förhindra eller avslöja förövaren som utför brottet (Cohen & Felson, 1979).

Felson & Eckert (2020) poängterar att det är viktigt att inte enbart tänka på *väktare* som polis och liknande eftersom vanliga medborgare oftare förebygger brott genom att exempelvis vara hemma i sitt eget hus vilket kan avvärja ett inbrott. Detta förklaras av Felson (1995) som en generell ansvarsnivå som fylls av allmänheten. Frånvaron av en av de tre premisserna är nog för att se till att brott inte sker enligt rutinaktivitetsteorin (Cohen & Felson, 1979), och för

förskolor kan detta därför vara ett bra sätt att förebygga sexuella övergrepp genom att till exempelvis utarbeta goda rutiner där det alltid finns en *kapabel väktare* tillgänglig.

Det kan ske en ökning av brott även fast andelen motiverade förövare och möjliga offer stagnerar över tid, men när människors vardagsrutiner ändras så kan detta göra att potentiella offer matcher förövarens tillgänglighet och detta kan leda till att brotten ökar (Cohen & Felson, 1979). I förskolan kan detta exempelvis ske genom dåligt implementerade rutiner, nya vikarier som inte övervakas etc.

Begreppet "predatory crime" är ett samlingsnamn på brott där det finns ett tydligt offer. När dessa brott sker på platser som lockar till sig förövare kallas de "crime attractors" (Felson & Eckert, 2020). Förskolan är ett exempel på en sådan plats eftersom det finns lämpliga offer som kan dra till sig förövare. Från ett rutinaktivitetsteoretiskt perspektiv krävs det då bara att en *kapabel väktare* lämnar för att möjliggöra ett brott eftersom såväl offer som förövare redan är närvarande. *Väktare* är därför viktigt och kan ta sig uttryck på olika sätt.

Eck (2003) utvecklade begreppet *kapabla väktare* i en utökad brotstriangel och beskriver tre olika former av *väktare* som en förövare måste ta sig igenom för att begå ett brott. På engelska benämns dessa tre som "guardian", "place manager" och "handler". "Guardian" (*beskyddare*) syftar till de som beskyddar barn, till exempel föräldrar. En "place manager" (*kontrollansvarig*) har för avsikt att skydda en specifik plats från brottsliga beteenden, detta kan vara en rektor på en förskola. Slutligen är en "handler" (*övervakare*) en eller flera personer som känner en potentiell gärningsperson och använder sin privata relation till personen för att förhindra att den begår en lagöverträdelse.

Ron Clarke genomförde studier på hur det på bästa sätt går att förebygga situationsbaserade brott med samma dynamik som rutinaktivitetsteorin. Han menar på att det är möjligt att införa åtgärder för att minska en viss typ av brott, däribland övergrepp mot barn, utan att det betyder att brottet helt enkelt bara fortsätter att hända någon annanstans eller på ett annat sätt. För att förhindra förövaren från att begå brott kan samhället göra den brottsliga handlingen mer riskabel och svåruppnåelig (Felson & Eckert, 2020).

Det är även viktigt att identifiera vilka faktorer som gör ett avvikande beteende möjligt, hur förövaren tänker och även hur brottet genomförs så att rutiner som tar bort elementen kan införas (Felson & Eckert, 2020). Enligt Felson (1995) kan personers olika ansvarsområden avskräcka en potentiell förövare. I förskolan kan det vara en rektor som genom ett tilldelat ansvar säkerställer att alla anställda på förskolan vill barnens bästa och följer förskolans rutiner samt även genom ett personligt ansvar där barnen som lärt sig integritet och gränser avskräcker en potentiell förövare.

Rutinaktivitetsteorin kan förklara hur sexuella övergrepp mot barn sker och genom att tillföra *väktarroller* i vardagen kan en god situationsbaserad prevention implementeras. De teoretiska begreppen som kommer att användas i analysen av det insamlade materialet är *väktare*, *motiverad förövare*, *beskyddare*, *kontrollansvarig* och *övervakare*. Även följande begrepp från tidigare forskning kommer användas: *skam och stigma*.

Metod

Varför kvalitativ forskning?

Denna studie har en kvalitativ forskningsdesign, därför att det bedömdes vara det bästa sättet att få en djupare förståelse för ämnet genom enskilda samtal med studiens aktörer. Ämnets känsliga natur har försvårat datainsamlingen genom enbart intervjuer, och en metodologisk triangulering har därför genomförts där djupintervjuer har kombinerats med en innehållsanalys av hemsidor. Kombination består av innehållsanalys av förskolors, Treskabinolls och nextMEs hemsidor samt av intervjuerna, och har gjorts för att bredda datainsamlingen, öka träffsäkerheten och ge en bredare förståelse för ämnet som undersöks (Denscombe, 2009).

Datainsamling: material och urval

Intervjuer bedömdes vara det mest lämpliga sättet att undersöka vad studiens intervjupersoner anser viktigt i arbetet mot att minska sexuella övergrepp mot barn. Intervjuer anses vara ett effektivt tillvägagångssätt för att skapa en bild av arbetet med att aktivt förhindra och

preventivt motverka sexuella övergrepp mot barn. Alvehus (2019) beskriver intervjuer som en oundviklig del av kvalitativ forskning.

Studiens respondenter är två ideella organisationer, en kriminolog och två rektorer vid en förskola. Jag har valt att fokusera på respondenter med olika perspektiv och övervägande praktisk erfarenhet, och inte respondenter på strategisk nivå. Detta kan jämföras med ett strategiskt urval, eftersom jag avser att studera erfarenheter och behöver därför säkerställa att respondenterna som medverkar kan bidra med värdefull information i det aktuella ämnet (Alvehus, 2019).

Organisationen Treskabinoll arbetar med att utöka förskolors kunskap om sexuella övergrepp mot barn genom initiativet Förskolebrevet.

Organisationen nxtME arbetar främst med överlevare från incest och besitter således viktig information av värde för undersökningen.

Kriminolog Maria Dufva valdes utifrån sin centrala roll av Treskabinolls Förskolebrev och bidrar även med värdefulla synpunkter ur ett kriminologiskt perspektiv.

Slutligen valdes förskolor som tagit del av Treskabinolls Förskolebrev. En rektor ställde upp på intervju över zoom och ytterligare en rektor, som ej hade tid att ställa upp på intervju, bifogade tankar kring ämnet via mail.

Det insamlade materialet från intervjuerna består därför av: en digital intervju med en rektor från en förskola som följs av mailsvar från en annan rektor. Båda förskolorna valde att vara anonyma. Samt också djupintervjuer med organisationen Treskabinolls verksamhetschef Farhad Mazi Esfahani och Lisa från organisationen nxtME. Det gjordes även en mailintervju med kriminolog Maria Dufva.

Aktör	Typ av intervju	Längd/omfattning
Lisa från nxtME	Respondentintervju, på plats	1 timme
Farhad från Treskabinoll	Respondentintervju, Zoom	1 timme och 20 minuter
Kriminolog Maria Dufva	Respondentintervju, Mail	Ungefär 15 frågor totalt
Rektor förskola	Informant intervju, Zoom	40 minuter
Rektor förskola	Mailsvar, tankar kring ämnet	Ungefär 150 ord, korta och koncisa reflektioner

Innan intervjuerna förbereddes fyra öppna frågor som grund för intervjuerna. De var tilltänkta att starta ett större samtal med rum för följdfrågor och även ge respondenten möjlighet att komma med information som ej var inkluderat i de förberedda frågorna. På så sätt blev det ett avslappnat samtal kontrasterat till en intervju med ett strikt manus utan rum för avvikelser och tilläggsinformation. Alvehus (2019) definierar upplägget som en semistrukturerad intervju, och han menar även på att för många förberedda frågor kan ta bort fokus från intervjupersonens redogörelse. Eftersom forskaren inte är en erfaren intervjuare ansågs färre frågor fördelaktigt för att inte riskera en förhørsliknande intervju.

Intervjun med Maria Dufva via mail bestod av 4 huvudfrågor med efterföljande följdfrågor som respondenten besvarade direkt i mailet. Ett uppföljningsmail skickades även till Maria efter att de efterkommande intervjuerna gjorts då flera intressanta ämnen togs upp som var önskvärda att få hennes åsikter om. En nackdel med intervju via mail är att det inte öppnar för direkta följdfrågor och det är endast frågor som ställs som blir besvarad. I mailet framgick dock att det välkomnades att tillägga information utöver frågorna.

Samtliga intervjuer spelades in för att slippa anteckna löpande under intervjun och för att minska missförstånd i tolkningsprocessen. En nackdel med att spela in är risken att respondenterna inte känner sig trygga nog till att fullt ut berätta allt vad de vill säga (Alvehus, 2019), men detta är inget som bedömdes påverka respondenterna nämnvärdigt under intervjuerna. För att säkerställa en korrekt tolkning av materialet skickades intervjumaterialet från respektive intervju till den specifika respondenten så att de fick möjlighet att godkänna.

Totalt kontaktades 22 förskolor där endast en rektor ställde upp på intervju. Eftersom studien var planerad som en intervjustudie var det önskvärt att flera tillfrågade ställde upp på intervju. Ytterligare ett försök gjordes att få tag på förskolor genom ett inlägg i en grupp mot sexuella övergrepp på Facebook, dock utan resultat. Detta resulterade i att intervjuerna kompletterades med analys av hemsidor.

Hemsidorna hos nextME och Treskabinoll analyserades för att generera ytterligare information utöver intervjuerna gällande tecken och riskfaktorer på vem som kan vara utsatt. Hemsidorna till de förskolor som kontaktades analyserades för att komplettera intervjuerna genom att ge en ökad förståelse för deras beskrivelse av hur de arbetar.

Hemsida	Mängd och material
nextME	Ungefär 2 A4 sidor. Tecken på vem som kan vara utsatt och hur de påverkas.
Treskabinoll	Ungefär 2 A4 sidor. Tecken och riskfaktorer att vara medveten om.
Förskolor som tagit del av Förskolebrevet	22 hemsidor. Information om hur de skriver att de arbetar.

Det material som samlats in via intervjuerna är primärdata och material från hemsidorna som analyserades är sekundärdata. Innehållsanalys av hemsidorna är en form av naturlig förekommande data därför att det finns där oberoende av studiens påverkan, medan en intervju är anordnat för studiens ändamål. Det är en styrka att inte allt materialet är en direkt produkt av undersökningen (Alvehus, 2019).

Hur har materialet analyserats?

Under och efter intervjuerna antecknades memon för att kort sammanfatta tankar och eventuella idéer som uppstått från intervjun. Dalen (2015) beskriver detta som en viktig del av analysen. När intervjuerna var klara transkriberades de fortlöpande. Den första intervjun transkriberades ordagrant, men när detta försvårade analysen transkriberades resterande intervjuer noggrant men ej ordagrant för att underlätta analysen. Det bedömdes vara lättare att läsa igenom en text som flyter på och inte stannar till och hackar på grund av "ehm" i varje

mening. Fokusen lades på vad respondenten uttryckte, intonation och när hen exempelvis var osäker eller bestämd skrevs detta ut. Intervju som gjordes via mail var redan färdig transkriberad, och klistrades in i ett Google drive dokument. Där klistrades även tankarna från förskolan in.

Transkriberingen var den första delen av analysen och ett bra sätt att göra sig bekant med materialet. Allt material från intervjuerna: memon, ljudfiler och transkriberingar sorterades därefter till respektive intervjuperson innan den huvudsakliga analysen påbörjades.

Abduktion ansågs vara ett bra val eftersom forskaren är öppen mot materialet, öppen för att överraskande fynd kan uppkomma och hela tiden försöker utreda nya fynd mot nuvarande forskning för att skapa en utökad förståelse kring de fenomen som undersöks. Det innefattar en symbios mellan teori och empiri som hela tiden reflekteras över (Alvehus, 2019).

De transkriberade intervjuerna printades ut och först gjordes en skumläsning av materialet innan det lästes igenom ännu en gång där huvudteman identifierades. Texten lästes därefter flera gånger och varje gång hittades ytterligare underrubriker till de redan identifierade huvudteman. För att få en övergripande bild över hur intervjuerna kodades i huvudteman och sedan grupperades hänvisas till *bilaga 1*. Det gjordes även anteckningar där kopplingar hittades mellan vad som sades i de olika intervjuerna samt även till teorier och litteratur som lästs. Detta var en viktig del av analysen där information som framkommit vid intervjuerna sammanställdes och det stämades av ifall frågeställningarna kunde besvaras med materialet.

Intervjuerna genererade även information som forskaren ej var medveten om sedan tidigare men som visade sig vara av intresse för studien. För att få ytterligare information kring detta så hämtades det på denna tidpunkt in information från Brå via mail korrespondens och ett mail skickades även till Maria Dufva med följdfrågor gällande den nya informationen.

I enlighet med Bergström & Boréus (2012) kodades relevant innehåll från hemsidorna på samma sätt som intervjuerna, men istället användes en deduktiv ansats därför att det redan var tydligt vilken information som var relevant att koda utifrån den första analysen.

Exempelvis kodades tecken och riskfaktorer från nxtME och Treskabinoll under en ny

underrubrik till varningssignaler; fysiska tecken och beteendemässiga förändringar. Info från förskolornas hemsidor kodades med samma koder som ”åtgärder” från intervjuerna.

Etiska reflektioner

Yin (2019) poängterar vikten av att all forskning som inkluderar människor har en rad olika etiska överväganden för att skydda medverkande. Vid intervjun fick intervjupersonen frågan ifall de önskade att vara anonym. Det informerades även om möjligheten att när som helst ändra sig eller dra sig ur, och de kommer att få ta del av det färdiga resultatet så att de kan se ifall materialet är korrekt hänvisad till. De fick även frågan ifall de är komfortabla med att intervjun spelas in, eftersom Alvehus (2019) skriver att det är personen som intervjuas som bestämmer ifall inspelning av intervjun kan godkännas. Intervjupersonerna informerades även att intervjumaterialet är konfidentiellt och det kommer endast att användas i syfte att besvara studiens frågeställning eller till att adressera ytterligare problem som framkom under intervjun.

Studiens trovärdighet

I kvalitativ forskning är forskarens integritet särskilt viktigt därför att det insamlade materialet tolkas innan det presenteras. Forskaren kan därför sortera ut information av olika anledningar, vilket kan anses som oetiskt och visar på låg transparens (Yin, 2019). Jag har efter bästa förmåga satt mig opartisk till det material som samlats in, och har i detta metodavsnitt försökt redogöra på ett översiktligt och ingående sätt studiens tillvägagångssätt för att vara så transparent som möjligt. Tracy (2010) redovisar flera krav som är viktiga för att studien ska uppnå hög kvalitet. Först är det viktigt att studien är relevant och tillämpar en lämplig metod och teorier som kan förklara fenomenet. Sexuella övergrepp mot barn är högst relevant vilket denna studie tydligt visar till, och teorierna är även förklarade så läsaren kan göra upp sin egen mening om de är relevanta och även applicerad på ett korrekt sätt. Vidare stärks studiens trovärdighet genom att metodtriangulering har tillämpats samt att studien bidrar med ökad förståelse för ämnet genom att uppfylla studiens syfte.

Resultat och analys

I analysen redovisas vilka förebyggande åtgärder som aktörerna anser som viktiga och hur aktörerna beskriver sina förebyggande åtgärder. Problem har även identifierats som gör det förebyggande arbetet svårare än det redan är. Resultatet presenteras utifrån de huvudteman som kodades (*bilaga 1*): skyddsfaktorer, tecken och riskfaktorer att anmärka, åtgärder som görs för att förebygga, identifierade problem och slutligen vilka konsekvenser sexuella övergrepp kan medföra. Empirin tolkas utifrån gällande teorier.

Skyddsfaktorer

Ett sätt att arbeta preventivt är att utveckla eller stärka skyddsfaktorer kring barn. Till följd av pandemin har flera skyddsfaktorer satts ur spel, och detta kan vara en bidragande faktor till varför flera sexuella övergrepp anmälts under 2020. Detta förhållande är dock inte självklart eftersom övergreppen kan ha skett flera år innan de anmälts, men det lyfter frågan om socialt nätverk har en viktig funktion som skyddsfaktor. Under intervjun fick Lisa, som arbetar för organisationen nextME, frågan om vikten av sociala nätverk och en omgivning som kan se signaler av ett barn som far illa, vilket i stor utsträckning har försvunnit under pandemin med anledning av restriktionerna. Respondenten svarade snabbt på frågan att det är jätteviktigt. “Exakt hur viktigt är självklart svårt att säga, men det är absolut viktigt!” (Lisa, citat) Hon förklarar att i de fall där hemmet är brottsplatsen kan det få katastrofala konsekvenser för barnet att behöva vara hemma varje dag.

I hemmet finns det sällan någon form av *väktare* vilket ökar chansen för att brott kan fullbordas om det finns en *motiverad förövare* (Cohen & Felson, 1979). Det är även ideala förhållanden för att fullfölja en *predatory crime* (Felson & Eckert, 2020), eftersom den typen av brott är beroende av att en *väktare* lämnat platsen.

Kriminolog Maria Dufva håller med om detta och skriver att det i mångas fall är förödande att inte ha kontakt med trygga vuxna som skolpersonal, pianolärare m.m., som enligt Eck (2003) är potentiella *beskyddare*. Maria lyfter även att exempelvis ekonomi och desperation alltid har varit bidragande faktorer till att barn utsätts, och detta kan göra att fler barn utsätts till följd av pandemins olika restriktioner och brist på befintliga skyddsfaktorer.

Lisa berättar vidare att det är viktigt att ha förskolan och skolan att gå till eller fritidsaktiviteter där det finns människor som kan uppfatta signaler från barnet. Hon poängterar dock att coacher och liknande också kan vara förövare, men håller fast i att det är viktigt för barnen att komma hemifrån och ha möjlighet att träffa andra vuxna och barn.

Respondenterna anser det vara en skyddsfaktor att kontinuerligt träffa människor, men samtidigt kan alla vara en förövare. Detta är en svår balansgång som kan lösas genom att barn både har *beskyddare* och *övervakare* (Eck, 2003) i sin omgivning.

Farhad, som är verksamhetschef på Treskabinoll, förklarar varför de var emot en lockdown när den diskussionen pågick. Han berättar att de befarade att om Sverige inför lockdown så riskerar barn att låsas in hemma med sin förövare, därför att de vet att barn är utsatta om de är hemma utan andra trygga vuxna att umgås och prata med. Han berättar att de brott som har ökat under pandemin är brott via nätet och då särskilt grooming. Detta är brott helt utan någon *väktare* tillgänglig (Felson & Eckert, 2020). Slutligen sammanfattar han skyddsfaktorer som:

“Skyddsfaktorer är ju att det ska finnas trygga vuxna runt barn. Och att barn får lära sig om kroppslig integritet, får lära sig vart gränserna går, får lära sig vad som är rätt och fel. Det är skyddsfaktorer.”

(Farhad Mazi Esfahani, citat)

Respondenterna anser alltså att trygga vuxna är *beskyddare* (Eck, 2003) och är med på att skydda barn från förövare. Det sker ofta att motiverade förövare och potentiella offer är tillsammans, exempelvis i förskolan som är en ”crime attractor”, men brott begås inte före en *väktare* försvinner eller inte agerar (Felson & Eckert, 2020). Ett problem med att förebygga brotten är således inte antalet förövare eller offer, men istället hur det kan finnas *beskyddare* och *övervakare* (Eck, 2003) runt omkring som förhindrar förövaren från att handla. Enligt Felson & Eckert (2020) är samhällets medborgare de främsta *väktarna*, men detta kräver att de är medvetna vad de ska skydda mot.

Förskolan är en arena med potential att inbegripa alla *vakter-rollerna* (Eck, 2003). Farhad berättar att det sedan två år tillbaka är inskrivet i läroplanen för förskolan att barn ska lära sig

om kroppslig och personlig integritet, men det ingår inte i den obligatoriska delen av universitetsutbildningar. Vidare förklarar han att i praktiken betyder detta att det läggs ett ansvar på anställda inom förskolan att utbilda barn i någonting de inte har utbildats i själva. Enligt (Eck, 2003) kan detta göra det svårt att agera som *övervakare, beskyddare och kontrollansvarig*.

Lisa anser också att sexuella övergrepp borde ingå i utbildningen för barn och unga. Detta kan, enligt Eck (2003) skapa flera *övervakare* om flera är medvetna problemet. Lisa tycker att också att ska vara obligatoriskt för socionomutbildningen, lärarutbildningen, sjuksköterskor och skolsköterskor för att nämna några, men poängterar att det borde ingå och finnas tillgänglig information för alla som arbetar med barn. Barn borde också lära om det i förskolan och skolan.

Rektorn för förskolan som skickade tankar om ämnet via mail anser också att det är viktigt att de som arbetar med barn utbildas löpande inom frågor som rör barn som far illa och lär sig hur de ska identifiera tecken, samt även hur de ska lära barn om integritet. Maria Dufva håller med om att utbildning är viktigt, och skriver att det även gäller för barnet.

Att barn får utbildning och kan skydda sig själva öppnar upp för en ny *väktare* roll som inte beskrivs av Eck (2003); barn kan fungera som *privata väktare*. I tillägg till att vuxna utvecklar en medveten om sexuella övergrepp och utbildas till att bli *övervakare* och även *beskyddare* (Eck, 2003) så kan således barn lära sig sätta egna gränser. Detta kan även kopplas till Felsons (1995) personliga ansvar då barns medvetande om rätt och fel kan avskräcka en möjlig förövare.

Vidare anser Maria att barn ska ha åldersanpassad utbildning. Treskabinoll har producerat fyra åldersanpassade filmer som syftar till att hjälpa vuxna att prata integritet med sitt/sina barn hemma. De är tydliga och ger exempel på hur föräldrar kan hantera olika situationer för att underlätta samtal som kan verka svåra (Treskabinoll, u.å.-b).

Lisa berättar att NRK (Norges motsvarighet till Svt) har gjort flera åldersanpassade filmer som är bra, och presenterar en möjlig preventiv åtgärd som skulle göra att materialet når ut till många barn; filmerna borde visas i samband med barnprogram så att barn exponeras för det. Om videorna visas i samband med barnprogram är detta en situation som rekommenderas av Rädda barnen (2019).

Både Maria och Farhad betonar att det är en skyldighet att agera vid misstanke, och Farhad menar på att det borde vara obligatoriskt att de som arbetar med barn lär sig hur en orosanmälan görs, men förklarar att många inte är medvetna om att det är allas skyldighet att anmäla. Han berättar att de ibland är i kontakt med förskolor som är av den uppfattning att det enbart är rektorn som ska göra en orosanmälan eller en polisanmälan. "Får man aldrig lära sig att det (sexuella övergrepp) existerar så har man inte heller medvetenhet till att upptäcka det eller att göra någonting åt det." (Farhad, citat)

Kriminolog Maria Dufva tycker det är viktigt att vuxna skapar ett förtroende hos barn att vilja och våga berätta om saker som inte känns bra, och detta kan vara viktigt för att minska det stora mörkertalet. Tidigare forskning (Finkelhor, 2009) har visat att *skuldkänslorna* och den åtföljande *skammen* minskar när det pratas högt om, och gärna i en naturlig miljö som gör samtalen mer lättsamt (Rädda barnen, 2019). Vidare fastslår Maria att utöver att minska mörkertalet hade brott kunnat förebyggas om barn är medvetna om sina och andras gränser samt även att barn känner en trygghet i att det är deras rättighet att kunna berätta för en trygg vuxen om något skulle hända. Även detta går i linje med tidigare forskning (Wurtele, 2009; Finkelhor, 2009), och talar ytterligare för vikten av att barn blir *privata väktare* eftersom de kan identifiera vad som känns rätt och risken minskar också för att de ska kliva över andras gränser i framtiden.

"Vuxna behöver ha kunskap om att ALLA kan vara en förövare: den snällaste, raraste, unga tjejen på fritids lika gärna som en skolläkare". (Maria Dufva, citat) Lisa anser att en möjlig anledning till varför det är så viktigt att vuxna behöver ha kunskap om att alla kan vara en förövare att människor inte vill tro att det kan vara den trevliga grannen eller en person med en hög position i samhället. När det kan vara vem som helst är det svårt att förhålla sig till

eftersom det är mycket lättare att tänka att det endast är fula, äckliga gubbar som förgriper sig på barn, men så är det inte, förklarar Lisa.

Att inte misstänka alla och samtidigt fungera som en *övervakare* (Eck, 2003) är en svår kombination, men en ökad kännedom om sexuella övergrepp ger kunskap om vilka tecken och varningssignaler att vara extra uppmärksam på och gör att misstankar kan riktas mot rätt saker.

Belastningsregistret är menad att vara ett verktyg för arbetsgivare i anställningsprocessen, och kan även ses som en form av *väktare* (Cohen & Felson, 1979) samt fungera som en *kontrollansvarig* (Eck, 2003) genom att hjälpa sortera bort möjliga förövare från platser där barn befinner sig. På så sätt kommer inte en motiverad förövare och ett möjligt offer vara på samma plats vid samma tidpunkt.

Rektorn som skickade tankar om ämnet via mail menar att socialtjänsten har en viktig roll som de duckat senaste året när möten har blivit inställda med anledning av pandemin. De har ett ansvar att sprida kunskap om vilka lagar och regler som gäller, tex att familjen inte ska informeras innan en orosanmälan görs. Vidare skriver hen att många inte är medveten om den juridiska aspekten, och anser att socialtjänsten därför har ett ansvar att fylla kunskapsluckan. Socialtjänsten har potential att, enligt Eck (2003) fungera som *kontrollansvarig* och *beskyddare*.

Tecken och riskfaktorer

För att implementera effektiva preventiva åtgärder är det viktigt att risker identifieras så att det är tydligt mot vad preventionen ska riktas. Ett sätt är att arbeta mot tecken och riskfaktorer hos barnet, även om dessa kanske tyder på att övergreppet redan har skett, så kan det vara förebyggande genom att förhindra upprepade utsatthet. Det vill säga det initiala brottet kan inte hindras, men efterföljande övergrepp kan stoppas.

Genom analysen av Treskabinolls hemsida har flera olika signaler identifierats som personer som arbetar med barn kan vara uppmärksam på. De betonar att sexuella övergrepp inte

behöver vara en fullbordad våldtäkt och det finns därför inte alltid fysiska tecken. Signalerna de presenterar är därför uppdelade i fysiska och beteendemässiga förändringar.

De fysiska tecknen är smärta och/eller synliga skador kring kroppsöppningar, konstiga skador på kroppen, eller om barnet uppvisar krångel kring toabesök samt även förändringar hos barn som tidigare varit blöjfria. Akuta varningssignaler är små barn som upplever upprepade urinvägsinfektioner eller visar tecken på en sexuellt överförbar sjukdom, vilket aldrig ska förekomma hos barn och är nästintill omöjligt att bortförklara. Hemsidan poängterar att en orosanmälan alltid ska göras till socialtjänsten vid det minsta oro.

De fysiska tecknen är kanske lättare att upptäcka, men de beteendemässiga signalerna som Treskabinolls hemsida presenterar är lika viktiga att uppmärksamma. Det kan vara barn som uppvisar ett sådant sexuellt beteende eller berättar saker av sexuell karaktär som barn av den åldern inte borde ha varit presenterad för. Det kan även vara frågor om att få röra vid en vuxens snopp eller bröst, en extrem fixering vid sitt eget könsorgan, tafsande på andra barn eller försök att klä av andra barn mot deras vilja. Alla barn har sin egen sexualitet, vilket har framförts av alla respondenter, men avvikande sexualitet är bra att vara uppmärksam. Samtliga tecken och riskfaktorer som beskrivs av Treskabinoll är, enligt Eck (2003), viktiga att vara medveten om för att fungera som en *beskyddare*.

Ett kanske svårare tecken att direkt koppla till sexuella övergrepp är när barn som tidigare har varit lugna och inte haft några problem med att koncentrera sig eller leka med andra barn plötsligt beter sig aggressivt. De kan även få koncentrationssvårigheter. Dessa tecken som beskrivs av Treskabinoll kan ofta förväxlas med ADHD och Burke Harris (2019) skriver att det därför kan vara svårt att förstå i sammanhang till sexuella övergrepp, särskilt om den vuxna inte är medveten om hur vanligt sexuella övergrepp mot barn faktiskt är. Många fall av ADHD kräver en mer komplex utredning med fokus på tidigare upplevda trauma eller livsstörningar, eftersom båda koncentration- och inlärningssvårigheter korrelerar med en hög ACE:s score (Burke Harris, 2019).

Farhad tar upp kopplingen mellan sexuella övergrepp i barndomen och psykisk hälsa och självmord senare i livet. Detta stöds av tidigare forskning (Feletti et al., 1998) om *Adverse Childhood Experiences* (ACEs). De fann att personer med en ACE:s score på fyra eller mer hade fyra till tolv gånger ökad risk för att försöka ta sitt liv och utveckla depression. Risken var signifikant jämfört med de som inte upplevt några ACE:s.

På Treskabinolls hemsida kan de olika riskfaktorerna verka självklara, men enligt mörkertalen så förbises de ständigt eftersom ytterst få anmäler (Eidevald, 2016; Wurtele, 2009). Som Lisa poängterar så vill inte människor misstänka andra, utan det är lättare att leva med tanken om att det endast är fula farbröder som förgriper sig på barn.

Än en gång visar empirin till ett ökat medvetande som djupet av problemet vilket, enligt Eck (2003), kan göra flera till *beskyddare* och *övervakare*. Det kan även vara möjligt att en anmälning inte görs för att vuxna inte vill lägga *skam* och *skuld* på föräldrarna i rädsla av att inget brottsligt föreligger.

Till skillnad från Treskabinoll identifierar inte nxtME:s hemsida några tydliga tecken som uppvisas av barn som är utsatta för sexuella övergrepp. De tydliggör istället att den som är utsatt kan vara vem som helst och de finns även över allt, precis som en förövare. Dock skriver de att några hanterar sin situation genom att ta ångestdämpande mediciner medan andra blir överenergisk och använder energin på att arbeta sig till framgång, vilket kan indikera att hela spektret från ångest till extrem rastlöshet kan vara en respons efter att ha varit utsatt. De skriver även att de ofta möter människor som är beroende av sex eller rökning, och ett ohälsosamt förhållande till mat ej heller är ovanligt.

Åtgärder för att förebygga

Rektorn för förskolan som ställde upp på intervju beskrev de olika åtgärder de har implementerat för att skydda barnen. De har identifierat riskfaktorer och utformat åtgärder för att göra sexuella övergrepp svåruppnåelig och mer riskabelt. Detta kan tolkas som en situationsbaserad prevention (Felson & Eckert, 2020), trots att förskolan själva inte omnämner det som det.

Rektorn beskriver vidare att personalen haft en öppen dialog och delat med sig av kunskap så att alla haft samma bas, och alla har fått läsa upp sig på forskning om integritet i förskolan som de sedan diskuterat och pratat öppet om. De har även tagit del av allt material som Treskabinoll erbjöd när de anslöt sig till Förskolebrevet (*bilaga 3*), och flera från personalen har deltagit på föreläsningar som de sedan återberättat för resterande personal. Detta har gjort att alla inom personalen känner sig trygga i, och har en grundkunskap om hur de ska tänka och jobba för att på bästa möjliga sätt skapa en trygg miljö för barnen att vistas i varje dag. Att arbeta på detta sätt gör förskolans personal till *beskyddare*, enligt Eck (2003).

De har även sett över den fysiska miljön, och har exempelvis rutiner vid risksituationer, såsom toalettbesök när små barn behöver blöjbyte. Då får barnen vara med på att bestämma vem som ska byta blöja och om de vill ligga på golvet eller på skötbordet. Förskolan poängterar att barnen inte bestämmer när blöjan ska bytas, men de kan däremot se till så att barnen känner sig trygga och att de är i kontroll så att upplevelsen blir bra. Okända vikarier får till exempel inte byta blöjor, och personal som arbetar på en annan avdelning och inte har en djup relation till barnet i fråga får inte heller byta blöjor, utan det är ordinarie personal som barnen har ett förtroende till som gör det. De har även sett till så att personal är utspridda i olika rum så att de alltid finns tillgängliga ifall något skulle hända. Personal är heller aldrig ensamma med barnen, det är alltid två stycken som är ansvariga för exempelvis sovstund, och nya vikarier får aldrig vara med på sovstunder med barnen.

Förskolan har genom åtgärderna som beskrivs sett till att det alltid finns potentiella *väktare* (Cohen & Felson, 1979) i alla situationer. Genom att implementera rutiner försvinner problemet att behöva misstänka kollegor eftersom samma procedur gäller för alla.

En annan åtgärd som förskolan praktiserar är att de pratar med barnen om känslor, de reflekterar tillsammans med barnen över hur det känns i kroppen och hur de kan läsa känslor hos varandra för att veta om andra barn samtycker. Denna åtgärd kan tolkas som att barn utbildas till att bli *privata väktare*, och kan kopplas till Felsons (1995) personliga ansvar.

Stora mängder litteratur finns utspridd på alla avdelningar för att göra det lättillgängligt. Detta är även vad Rädda Barnen (2019) förespråkar. Böckerna tar upp teman som självkänsla, hemlisar och stopp! min kropp! därför att alla är viktiga perspektiv när barnen lär sig vara trygga i egen kropp, veta vad som är privata delar och vad som är bra och dåliga hemlisar. De får även lära sig hur kroppen ser ut och hur den fungerar samt att alla kroppar är olika. Rektorn poängterar att de därför lär sig att alla gränser ska respekteras. Även detta kan tolkas som ett exempel på hur barn kan fungera som *privata väktare* för sig själva genom kunskap.

För att låta barnen utveckla denna kunskap i en praktisk miljö har förskolan gett barnen möjlighet att själva peka ut vad som är rätt och fel genom rollspel. I rollspelet har barnen blivit presenterad för ett scenario som de när som helt får gå in och bryta när de upplever att "såhär får man inte göra". Barnen får då berätta vad som känns fel, varför och hur de kan komma fram till bättre lösningar. Rektorn beskriver att barn inkluderas i potentiella situationer på ett tryggt och lärorikt sätt, vilket ger de kunskaper om hur att respektera och älska sin egen kropp men även hur att respektera andras kroppar och andras gränser. Samtliga av de åtgärder som rektorn beskriver är i linje med tidigare forskning om förebyggande arbete kring integritet (Finkelhor, 2009; Wurtele, 2009) och Stopp! Min kropp! (Rädda barnen, 2019).

Förskolans rektor berättar att de inte mött motstånd från föräldrar eller mottagit något av den kritik som Wurtele (2009) & Finkelhor (2009) beskriver vilket i huvudsak gäller att vuxna är rädda för att barnen ska ta psykisk skada av informationen. Rektorn förklarar att detta kan bero på att de varit tydliga med information till föräldrar gällande vad barnkonventionen säger och även vad som står i deras styrdokument. De har efter bästa förmåga kommunicerat med barnens anhöriga att det är förskolans skyldighet och deras uppdrag att arbeta med just dessa frågor för att se till att barnets rättigheter tillgodoses i ett långsiktigt perspektiv. Rektorns beskrivning kan potentiellt ses som en bra utgångspunkt för andra förskolor som upplever problem från föräldrar som inte är på samma sida som förskolan.

Kriminolog Maria Dufva tror det kan handla om en missriktad välvilja från de föräldrar som ställer sig kritiska till att barn ska lära om integritet i förskolan. Föräldrarnas fokus är riktade mot att barn ska få vara barn och de vill inte att barnen ska behöva ha vad hon definierar som "jobbiga" samtal, vilket är samma kritik som Finkelhor (2009) rubricerar. Maria poängterar att "ALLA barn kommer inte bli utsatta, men ALLA barn kan bli utsatta"(Maria Dufva, citat). Det kan även ytterligare framhåvas här att forskning visar på att barn som lär sig kroppslig integritet är bättre rustad för att båda sätta egna gränser men också respektera andras gränser (Wurtele, 2009).

Farhad och Eidevald (2016) påpekar att en viktig åtgärd för att förebygga är att arbeta med frågan innan övergreppen är ett faktum. Vidare skriver Eidevald att det ofta är så att förskolor aktivt undviker frågan innan de får kännedom om brott därför att ämnet väcker så starka känslor att de helt enkelt inte vill tänka på det före de måste. Detta kan tolkas som att det är viktigt att arbeta innan det sker eftersom ett ökat medvetande är ett sätt att ta bort *skammen*.

Identifierade problem

Enligt statistik från Brå (2017) återfaller endast 8% av de som döms för sexualbrott. Mörkertalet för sexualbrott är stort vilket gör det svårt att dra slutsatser om faktisk omfattning och återfall, som igen gör att siffrorna kanske inte speglar den faktiska andelen som återfaller¹. Kriminalvården har ett sexualbrottsprogram som ska minska återfall i brott (u.å), men det finns inte ett lagstadgat krav att sexualförbrytare skall ha genomgått behandling för att säkerställa att de är rehabiliterade innan de släpps på fri fot i Sverige. En motion för att ändra detta lämnades in till riksdagen i slutet på 2020, där de yrkar på att regeringen ska godkänna att sexualbrottslingar inte ska förses på fri fot innan de deltagit i återfallsförebyggande åtgärder (Forsell m.fl. 2020/21:3296).

Farhad anser att en stor orsak till den höga andelen som återfaller i brott när det gäller sexualbrott mot barn är att personerna som varit dömda släpps fria utan att ha genomgått behandling och sedan har alla möjligheter att begå nya brott. Vad Farhad berättar pekar på hål

¹ Privat kommunikation via mail med Stina Holmberg Brå 16.04.2021

i ett av kontrollsystemen som ska skydda barn, och är en anledning till att fokusera på situationsbaserad prevention (Felson & Eckert, 2020). Enligt Farhad är det svårt att utläsa återfall från statistiken eftersom så pass få faktiskt döms för den här typen av brott. Han påpekar att av de få som döms så har de flera domar och varje dom involverar ett stort antal övergrepp, vilket är en indikation på att återfall är långt vanligare än vad statistiken visar.

Belastningsregistret identifierades också som ett problem. Registrets brister uppmärksammades först under en intervju med Farhad som främst lyfter problematiken med att så få fälls för den här typen av brott, därför att det resulterar i att det inte syns i belastningsregistret. Ett annat problem är att sexualbrott mot barn har ett väldigt lågt straffvärde vilket innebär att en fällande dom gallras bort från belastningsregistret relativt snabbt. Informationen som presenteras av Farhad visar på ytterligare hål i kontrollsystemet, och är särskilt problematiskt eftersom belastningsregistret är menat att fungera som en *kontrollansvarig* (Eck, 2003).

Enligt Maria och Farhad är belastningsregistret inte ett trovärdigt verktyg eftersom det inte speglar verkligheten. Det är så få som faktisk döms, och de få som döms får domarna gallrat bort från belastningsregistret. Kriminolog Maria Dufva förklarar att det finns ett kunskapsgap när det gäller belastningsregistret, och denna okunskap har gjort att tilliten är oförtjänt och överdriven. Rektorn vid förskolan som intervjuades var inte medveten om att domar gallras bort efter en viss tid, och blev tydlig chockerad när detta togs upp under intervjun. Hen berättar att belastningsregistret är något de begär från alla anställda, och det är absolut ett bekymmer att det inte går att lita på det till fullo.

Återigen har empirin påträffat en anledning till att identifiera risksituationer så att preventiva rutiner kan implementeras (Felson & Eckert, 2020) när kontrollsystemen brister. Förskolans rutiner föregår här som ett bra exempel.

En annan juridisk aspekt som lyfts av Farhad är den korta preskriptionstiden. För många tar det lång tid att bearbeta vad som hänt och många anmäler inte före i vuxen ålder vilket betyder att preskriptionstiden ofta redan har gått ut och åtal kan därför inte väckas.

Ytterligare ett problem som identifierades under intervjuerna är när barnen som utsätts inte har utvecklat talförmåga. Lisa berättar att när misstankar som rör ett litet barn anmäls till socialtjänsten, så leder detta ofta till att fallet läggs ner om barnet inte har ett bra språk och inte uttrycker vad som hänt under intervju eftersom inget konkret då kan styrka uppgifterna. Barnet behöver därför ha utvecklat språket för att själva kunna berätta vad som hänt om det inte finns tydliga skador på barnet eller vittnen, vilket Wurtele (2009) också noterar. Lisa beskriver vidare att det är viktigt att den som intervjuar barnet anpassar sig till barnets nivå och pratar på ett sätt som gör barnet trygg i att berätta trots den svåra situationen och inte lägger *skam* eller *skuld* på barnet. Maria Dufva poängterade också detta tidigare; det är viktigt att skapa ett förtroende i barn att våga berätta.

Farhad utvecklar problemet ytterligare och beskriver kärnan i problematiken vid sexualbrott. Det är ofta ord mot ord, och det är därför en svår bevisning. På frågan om vem som oftast anmäler, eftersom barn i regel inte kan göra det själva, så svarar han att det är vuxna som anmäler vilket förhoppningsvis följs upp av en utredning från polisen. När polisen sedan ska ha målsägande på förhör så hänger hela målet på detta vittnesmål, och om barnet är så litet att de inte kan uttrycka vad de varit med om så läggs fallet ner i brist på bevisning. Farhad tar även upp en annan problematik som kan inträffa även fast barnet lämnar ett vittnesmål men där det inte finns teknisk bevisning; saknas teknisk bevisning är det återigen tillbaka till ord mot ord i rätten, om det inte finns vittnen som kan stödja upp under målsägandens vittnesmål.

Ett illustrerande exempel på belastningsregistrets brister ges av Eidevald (2016), där han berättar att en kille i 20-års åldern dömts för bland annat grov våldtäkt mot barn. I förhör förklarar han att han hade valt små barn på förskolan där han arbetar därför att de inte kunde prata. Han hade tidigare utretts för att ha förgripit sig på två närstående som var yngre än honom, men detta syntes inte i hans belastningsregister eftersom ingen anmälning gjordes. Farhad berättar att Treskabinoll arbetar för att det ska bli obligatoriskt att begära ett utdrag från misstankeregistret när en person söker ett jobb som inkluderar barn. I fallet som Eidevald (2016) beskriver hade övergreppen möjligtvis gått att förebygga om förskolan fått

tillgång till hans misstankeregister. Misstankeregistret hade, enligt Eck (2003) kunnat fungera som ytterligare en *kontrollansvarig*.

Kriminolog Maria Dufva identifierar ytterligare ett problem och skriver i mail intervjun att det ofta är de vuxna som förstör. "De lyssnar inte, agerar inte, bortförklarar, lägger skuld på barnet, polisanmäler inte, slarvar vid rekrytering" (Maria Dufva, citat). Lisa belyser också denna problematik, och säger att det är superviktigt att lita på barnet. När ett barn först vågar berätta vad de varit med om så är det viktigt att den eller de vuxna som barnet anförtror sig till litar på barnet, eftersom det kan upplevas som en sekundär viktigmisering att inte bli trodd. Barn som inte blir trodd kan även känna *skam*, och det är därför viktigt att "Lägga skulden tillbaka där den hör hemma - hos förövaren - alltid" (Lisa, citat). Att det aldrig är barnets fel stöds även av Finkelhor (2009).

Lisa berättar också att det är ett problem att så få är medvetna om i vilken omfattning sexuella övergrepp mot barn sker. "Tystnad är förövarens bästa vän" (Lisa, citat), och Lisa berättar att det därför är otroligt viktigt att prata högt om det, båda för att minska *skammen* men också för att en potentiell förövare kan höra det och skrämmas.

Vidare säger Lisa att *skam* kan ha förödande konsekvenser för den som överlevt ett övergrepp.

"Överlevare anmäler oftast inte på grund av att de ett inte förstår att de utsatts för ett brott. Eller så vill de inte se att de är ett offer för ett brott och förnekar/förtränger eller så är de rädda för att de själva ska bli anklagade. Det är så otroligt mycket *skam* och skuld när man blivit utsatt".

(Lisa, Citat)

Vidare poängterar Lisa att det är viktigt att lägga skuld på förövaren och inte den som överlevt och slår även fast att det är viktigt med stöd när en anmälning görs.

Rutinaktivitetsteorin (Cohen & Felson, 1979) och speciellt Eck (2003) anser det primärt vara brist på människor som kan avvärja och/eller upptäcka brott som anledningen till att brott begås. När sexuella övergrepp i all huvudsak sker utan att det är någon *beskyddare* i närheten så kan detta möjligt förklara mörkertalet i sammanhang med hur mycket *skam* det medför och hur tabubelagd brottet är.

Lisa lyfter att de ofta finns en attityd när det gäller barn som far illa att människor runt omkring inte vill eller vågar lägga sig i därför att de inte vill förstöra något, vilket adderar till problematiken att brottet oftast sker i hemlighet. Enligt Maria Dufva är en stor del av problemet med sexuella övergrepp att det är ett ämne som helst ingen pratar om och de flesta slår ifrån sig fakta hellre än att ta till sig kunskap. Detta går i linje med den kritik som Finkelhor (2009) tar upp.

På 18 av förskolornas hemsidor hittades under analysen ingen information om att de tagit del av Förskolebrevet. Två av förskolorna har Treksablinolls- och Förskolebrevets logga på hemsidans framsida. De skriver dock inte ut specifikt att de arbetar med kroppslig integritet. Förskolan som ställde upp på intervju, tillsammans med ytterligare en hemsida, är de enda från urvalet som har information om att lära barn om kroppslig integritet samt att det är pedagogernas ansvar att respektera barnets gränser. Resterande majoritet av förskolorna lyfter fram hur nöjda föräldrar och barn är med respektive förskola med hänvisning till föräldraenkäter. Det fanns mest info som rör praktiska delar såsom dags-schemat, men också information om att de följer Skolverkets läroplan på flertalet av förskolornas hemsidor. 19 förskolor nämner inte integritet och samtycke, utan de skriver om vikten av att barn lär sig visa respekt för andra och att utveckla en bra självkänsla. Två skriver även att deras motto är att förbereda barnen för framtiden. Förskolornas hemsidor hade brist på information om kroppslig integritet, vilket kan bidra till ännu mera *skam* gällande sexuella övergrepp mot barn.

Diskussion

I linje med studiens syfte och första frågeställning har respondenterna genom intervjuer och analys av hemsidor förespråkat diverse åtgärder för att förebygga sexuella övergrepp mot barn. Respondenterna anser att genom utbildning utvecklas kunskap som skapar ett medvetande om omfattning, tecken och riskfaktorer. Detta möjliggör att människor ser de som är utsatta. Ett ökat medvetande har visats skapa flera *beskyddare* och *övervakare* (Eck, 2003), vilket kan leda till att flera orosanmälningar görs och mörkertalet kan således minskas.

Ytterligare en roll har identifierats utöver de som beskrivs av Eck (2003); integritet vid tidig ålder anses av respondenterna vara en skyddsfaktor och ett verktyg för barn som kan göra dem till *privata väktare*. Detta kopplas även till Felsons (1995) personliga ansvarsområde som anser det vara förebyggande för barnet i fråga, men även för andra eftersom de barnen bättre kan respektera andras gränser när de vet om sina egna (Wurtele, 2009).

För att besvara studiens andra frågeställning har förskolan som intervjuats beskrivit hur de har anpassat rutiner efter identifierade risksituationer. De preventiva åtgärderna som beskrivs av rektorn går i linje med en situationsbaserad brottsprevention (Felson & Eckert 2020), och rutinerna gör förskolan till en *beskyddare* vilket har konstaterats vara en solid grund när *kontrollansvariga* fallerar (Eck 2003). Förskolans implementerade rutiner undviker även att inte misstänka alla och samtidigt fungera som en *övervakare* (Eck, 2003).

Treskabinoll arbetar med frågan genom Förskolebrevet. Organisationen har även, tillsammans med flera andra organisationer däribland nxtME, under arbetet med denna uppsats ingått ett samarbete som heter barnkoalitionen. De arbetar med den juridiska bristfälligheten, tar upp problematiken kring belastningsregistret och ska även arbeta för att ändra lagstiftningen i barns favör. De vill att sexuella övergrepp mot barn ska erkännas som ett samhällsproblem som samhället ska verka för att bekämpa (Barnkoalitionen u.å).

Studiens aktörer har identifierat flera problem i det förebyggande arbetet i syfte att besvara studiens tredje frågeställning. Belastningsregistret har potential att fungera som en *kontrollansvarig* (Eck 2003) men har istället omnämnts som ett tydligt problem av samtliga intervjupersoner. Det finns också en konsensus i att det preventiva arbetet inte kan förlita sig på att den exkluderar alla som utgör en osäkerhet för barn. En lösning som presenteras är ett misstankeregister. Även socialtjänsten poängteras ha en viktig roll i att förmedla den juridiska aspekten till förskolorna på enhetsnivå.

Problematiskt är även att få är medvetna om mörkertalet och återfallsrisken. Adderas detta tillsammans med hur tabubelagt sexuella övergrepp är så beskrivs detta som ett problem som försvårar det förebyggande arbetet. Det är även ett bekymmer att det inte är obligatoriskt för dömda sexualbrottslingar att delta i behandling för att undvika brottsåterfall. Sexuella övergrepp har även långsiktiga psykiska- och fysiska konsekvenser som är viktiga att

poängtera i hänseende att visa att det finns tydliga kunskapsluckor om detta folkhälso- och samhällsproblem.

Med bakgrund i resultaten som presenterats är det viktigt att ta med sig att aktörerna anser att sexuella övergrepp mot barn kräver åtgärder i alla instanser. Sexualbrott är en typ av *predatory crime* som kräver utbildning och kunskap om långsiktiga konsekvenser såväl som juridiska aspekter för att bygga upp solida *våktare* (Cohen & Felson 1979). Den juridiska informationen finns tillgänglig men den är sällan en del av kunskapen i verksamheter, eftersom gemene man inte har kunskap om juridiken.

Studiens syfte var forskningsbart men det visade sig vara svårt att få tag på förskolor som var villiga att medverka. I efterhand är det tydligt att en missbedömning gjordes då betydligt färre ställde upp på intervju än vad som beräknats. En förskola som kontaktades i ett tidigt skede svarade att detta inte var ett problem de hade på denna förskola trots att de hade över 150 barn. Statistiken visar att förskolan sannolikt har barn som är utsatta för sexuella övergrepp, vilket stärker delar av studiens resultat ytterligare – sexuella övergrepp mot barn är ett ämne få är villiga att prata om och gärna blundar för. Det är även möjligt att andra omständigheter spelat in, exempelvis kan förskolornas arbetsbelastning i pandemin vara en anledning till att så få ställde upp på intervju.

För att få in mer material hade mindre tid behövt läggas på att kontakta potentiella intervjupersoner och en enkät hade kunnat delas ut, vilket är något att beakta i liknande framtida uppsatser. Kvantitativ data hade med fördel kunnat inkluderas för att lättare anonymisera och samtidigt nå en större publik genom att kombinera intervjuer med enkätutskick. Detta kan vara viktigt att ha i åtanke för framtida forskning, och det rådas även till att inkludera ett juridiskt perspektiv i materialinsamlingen. Studien visar att det existerar kunskapsluckor i juridiken som med fördel kan undersökas vidare.

Avslutningsvis kan det konstateras att sexuella övergrepp är ett ämne som helst ingen pratar om och de flesta slår ifrån sig fakta hellre än att ta till sig kunskap. Det är viktigt att lägga skulden där den hör hemma och våga bryta tystnaden eftersom tystanden är förövarens bästa vän. Detta kan minska *skam*- och *skuld*känslor hos personer som överlevt sexuella övergrepp

och skapa en medvetenhet hos andra som fungerar preventivt. Med detta önskar denna studie att bidra i kampen mot att barn ska få en barndom utan sexuella övergrepp.

Litteraturlista

- Alvehus, J. (2019). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: En handbok*. 2 uppl. Stockholm: Liber AB.
- Anton, B, Durlak, J, Sandler, I & Weisz, J. (2005). Promoting and Protecting Youth Mental Health Through Evidence-Based Prevention and Treatment. *The American psychologist*. 60(6), ss. 628-48. DOI:10.1037/0003-066X.60.6.628
- Barnkoalitionen (u.å). Barnkoalitionen: Nationellt nätverk mot sexuella övergrepp mot barn. <https://barnkoalitionen.se> [01.05.2021]
- Bergenlöv, E (2009). Våldtäkt – bott mot Gud, ordningen eller individen? I: Bergenlöv, E, Lindstedt Cronberg, M & Österberg, E. (2009). *Offer för brott - våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*. Lund: Nordic Academic Press, s. 179-236.
- Bergström, G & Boréus, K (red). (2012). *Textens mening och makt: en metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3 uppl. Lund: Studentlitteratur
- Brottsförebyggande rådet (2017). *Kriminalstatistik 2017. Återfall i brott - preliminär statistik*. Hämtad från Brottsförebyggande rådet: Stockholm: Brottsförebyggande rådet. https://www.bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de53064bc5/1590651588411/Sammanfattning_aterfall_prel_2017.pdf
- Brottsförebyggande rådet (2019). *Nationella trygghetsundersökningen 2019. Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. https://bra.se/download/18.62c6cfa2166eca5d70ec536d/1614334384243/2019_11_Nationella_trygghetsundersokningen_2019.pdf
- Brottsförebyggande rådet (2020a). *Anmälda brott 2019 - preliminär statistik*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. <https://www.bra.se/om-bra/nytt-fran-bra/arkiv/nyheter/2020-01-16-anmalda-brott-2019---preliminar-statistik.html>

- Brottsförebyggande rådet (2020b). *Kriminalstatistik 2020 anmälda brott - preliminär statistik*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
https://www.bra.se/download/18.1f8c9903175f8b2aa703637/1611152277049/Samma_nfattning_anmalda_prel_helar_2020.pdf
- Brottsförebyggande rådet. (2021) *Våldtäkt och sexualbrott*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
<https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/valdtakt-och-sexualbrott.html>
- Burke Harris, N. (2019). *The deepest well. Healing the long-term effects of childhood adversity*. New York: First mariner books
- Cohen, L., & Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 44(4), ss. 588-608.
- Dalen, M. (2015). *Intervju som metod*. 2 uppl. Malmö: Gleerups.
- Eck, J.E. (2003). Police problems: The Complexity of Problem Theory, Research and Evaluation. *Crime Prevention Studies*, 15, ss. 79-113. https://live-cpop.ws.asu.edu/sites/default/files/library/crimeprevention/volume_15/04eck_problem_theory.pdf
- Eidevald, C. (2016). *Förskolan - en trygg plats för barn och pedagoger? Sexuella övergrepp och förebyggande arbete*. Malmö: Gleerups Utbildning AB
- Feletti et al. (1998). Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American journal of preventive medicin*. 14(4), ss. 245-258.
[https://doi.org/10.1016/S0749-3797\(98\)00017-8](https://doi.org/10.1016/S0749-3797(98)00017-8)
- Felson, M. (1995). Those Who Discourage Crime. In J. E. Eck, & D. Weisburd (Eds.), *Crime and Place* (pp. 53-66). Monsey, NY: Criminal Justice Press.

- Felson, A & M, Eckert. (2020 online). *Crime and everyday life - a brief introduction*.
<http://dx.doi.org.ezp.sub.su.se/10.4135/9781506394817>
- Finkelhor D. (2009). The prevention of childhood sexual abuse. *The Future of children*,
19(2), ss. 169–194. <https://doi.org/10.1353/foc.0.0035>
- Folkhälsomyndigheten (u.å). *Vad är folkhälsovetenskap och hur definieras ett
folkhälsoproblem?* <https://www.folkhalsomyndigheten.se/en-god-och-jamlik-halsa-pa-alla-nivaer/tema-folkhalsa-lokalt-och-regionalt-stod/vad-ar-folkhalsa/foikhalsovetenskap-och-foikhalsoproblem/> [2021.04.12] Senast uppdaterad:
2021.04.07.
- Forsell, J., et.al. (M) (2020). *Åtgärder mot sexualbrott*. Motion 2020/21:3296. Stockholm:
Sveriges riksdag. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/atgarder-mot-sexualbrott_H8023296
- Fremia (2015). Anställa medarbetare. <https://www.fremia.se/avtal--radgivning/anstallning/>
Senast uppdaterad januari 2021. [15.05.2021]
- Högsta domstolen Stockholm Mål nr B 6273-13 2014.18.12.
- Jamshidi, J. (2021). Föräldrar om frisläppta sexbrottslingen: “Som en tickande bomb”.
Aftonbladet, 24. april, senast uppdaterad 27. april.
<https://www.aftonbladet.se/nyheter/krim/a/56d6Oe/foraldrar-om-frislappta-sexbrottslingen-som-en-tickande-bomb>
- Kriminalvården (u.å). *Seif - Kriminalvårdsprogram med individuellt fokus*. Norrköping:
Kriminalvården. <https://www.kriminalvarden.se/behandling-och-varld/behandlingsprogram/sexualbrott/seif/>

Landberg, Å., Svedin, G. C., Priebe, G., Wadsby, M., Jonsson, L & Fredlund, C. (2015). *Det galler 1 av 5*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

<https://www.allmannabarnhuset.se/produkt/det-galler-en-av-fem/>

McLaughlin, E & Muncie, J. (2013). *Criminological perspectives – essential readings*. 3 uppl. Sage publications.

Morelli, V & O'Hara, H. (2019). *Adolescent Health Screening: an Update in the Age of Big Data. Chapter 7 - ACES: Screening for Adverse Childhood Experiences*. ss. 75-82.

<https://doi.org/10.1016/B978-0-323-66130-0.00007-7>

Polisen (u.å). *Gallringsregler - så länge finns uppgifter kvar i belastningsregistret*.

<https://polisen.se/tjanster-tillstand/belastningsregistret/gallringsregler/> Granskad 21.02.2021. [03.05.2021]

Rädda Barnen (2015). *Detta borde alla veta om sexuella övergrepp mot barn*. Stockholm:

Rädda Barnen. https://www.raddabarnen.se/globalassets/dokument/rad--kunskap/handbocker/detta_borde_alla_veta_om_sexuella_overgrepp_barn.pdf

Rädda barnen (2019). *Stopp! Min kropp! En vägledning för vuxna i hur vi kan prata med barn om kroppen, gränser och sexuella övergrepp*. Stockholm: Rädda Barnen.

https://www.raddabarnen.se/globalassets/dokument/rad--kunskap/handbocker/stopp-min-kropp/stopp-min-kropp_vagledning_2019.pdf

SCB (u.å). *Befolkningsstatistik i sammandrag 1960-2020*. [https://www.scb.se/hitta-](https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/helarsstatistik--riket/befolkningsstatistik-i-sammandrag/)

[statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/helarsstatistik--riket/befolkningsstatistik-i-sammandrag/](https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/helarsstatistik--riket/befolkningsstatistik-i-sammandrag/) [2020.06.05]

SFS 1962:700. *Brottsbalken 35 kap. Om bortfallade av påföljd*. Stockholm:

Justitiedepartementet L5

SFS 2015:982. *Socialtjänstlagen*. Stockholm: Socialdepartementet.

SFS 2018:618. *Brottsbalken kap 6. Om sexualbrott*. Stockholm: Justitiedepartementet L5

SFS 2018:1197. *Lagen om förenta nationernas konvention om barnets rättigheter*.

Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet MRB

SFS 2019:962. *1 § Lag om registerkoll av personer som ska arbeta med barn*. Stockholm:

Justitiedepartementet L4

Skolverket (2018). *Läroplan för förskolan: Lpfö 18*. Stockholm: Skolverket.

<https://www.skolverket.se/publikationer?id=4001>

Skolverket (u.å) Registerkontroll. <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/registerkontroll> Senast uppdaterad 12.09.2020. [15.05.2021]

Stiftelsen Allmänna Barnhuset (u.å) *Dags att prata om. Sexuella övergrepp mot barn*.

Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset. [24.04.2021]

<https://dagsattprataom.se/overgrepp/overgrepp-under-18/sexuella-overgrepp/hur-vanligt-ar-det/>

Tracy, S. (2010). Qualitative Quality: Eight "Big-Tent" Criteria for Excellent Qualitative Research. *Qualitative Inquiry*. 16(10), ss. 837-851. DOI: 10.1177/1077800410383121

Treskabinoll (u.å.-a). *Om Förskolebrevet*. <https://treskabinoll.nu/forskolebrevet/>

[2021.03.12]

Treskabinoll (u.å.-b). *Förebygg övergrepp*. <https://treskabinoll.nu/forskolebrevet/ta-integritetssnacket/> [2021.04.10]

UNICEF Sverige (u.å). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*.

Stockholm: UNICEF Sverige. <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#kort-version>

Wurtele, S. (2009) Preventing Sexual Abuse of Children in the Twenty-First Century: Preparing for Challenges and Opportunities, *Journal of Child Sexual Abuse*, 18(1), ss. 1-18. DOI:10.1080/10538710802584650

Yin, R. (2019). *Kvalitativ forskning - från start till mål*. Lund: Studentlitteratur.

Österberg, E (2009). Upptäckten av den oskyldiga människan. I: Bergenlöv, E, Lindstedt

Cronberg, M & Österberg, E. (2009). *Offer för brott - våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*. Lund: Nordic Academic Press, ss.9-24.

Bilagor

Bilaga 1.

Kodningsschema

Här redovisas en tabell över hur materialet från intervjuerna kodades:

Huvudtema	<u>Skyddsfaktorer</u>	<u>Åtgärder</u>	<u>Problem i det förebyggande arbetet</u>
Underrubrik 1	Trygga vuxna, utbildning (barn och vuxna), medvetenhet, juridiska aspekter	Rutiner, risksituationer, utbildning, kunskap	Återfall, juridik, tystnad, vem som utsätts
Underrubrik 2	Sociala nätverk; skolpersonal, fritidsaktiviteter., medvetenhet, filmer, kunskap, kroppslig integritet, varningssignaler, belastningsregistret, orosanmälan	Förskolebrevet, toabesök, nya vikarier, sovstund, kroppslig integritet, gränser, litteratur, rollspel, arbeta med frågan	Ej obligatorisk behandling, belastningsregistret, kunskapsgap, preskriptionstid, misstankeregister, små barn, ord mot ord
Koppling till teori	Väktare; beskyddare, övervakare, privata väktare, kontrollansvarig., predatory crime	Situationsbaserad prevention, beskyddare, privata väktare	Kontrollansvarig, beskyddare, skam
Koppling till litteratur	Rädda barnen, Wurtele, Fineklhor	Stopp! Min kropp!, Finkelhor, Wurtele, Eidevald	Wurtele, ACEs, Finkelhor, Eidevald

Bilaga 2.

Intervju mallen

Intervjuerna har, som beskrivits i metoden, inte följt en strikt intervjumall. Frågorna anpassades efter respektive intervjuperson, men de övergripande frågorna som förbereddes innan var följande:

- 1) Vad anser du som viktigt i arbetet mot att minska våldtäkt mot barn?
- 2) Hur arbetar ni/du?
- 3) Hur tycker ni/du att förskolor generellt borde arbeta?
- 4) Vad anser du/ni som problematiskt/vad försvårar det preventiva arbetet?
- 5) Finns det några problem som vi inte har pratat om som du vill belysa?
- 6) Har du något att tillägga?

Bilaga 3.

Föreskolebrevet

För att ge läsaren en förståelse för vad Föreskolebrevet innehåller bifogas det här.

Från: _____

Till: _____

Ämne: Föreskolebrevet

Hej,

Jag är vårdnadshavare till _____.

Nya siffror säger att ett av fem barn i Sverige blir sexuellt utnyttjat. En stor del av dessa övergrepp sker av en närstående person i hemmet, därför är det viktigt att barnen får en trygg plats hos er där de lär sig vikten av kroppslig integritet. Men inte bara det, att respekten för barns integritet generellt genomsyrar arbetet. Jag vill försäkra mig om att ni pratar med både personal och barn om integritet. Barn som lär sig om integritet redan i tidig ålder signalerar och kommunicerar tydligare om de är utsatta, oavsett om det är på förskolan eller i hemmet, och ju mottagligare alla vuxna i barnets omgivning är för signalerna, desto lättare är det att upptäcka när barn får illa.

Ni är en stor och viktig del av barnens vardag och därför vänder jag mig till er. Kanske har du sett kampanjen Föreskolebrevet som lanserades den 22 februari 2017?

Jag ser fram emot att vi genom Föreskolebrevet tillsammans skapar en dialog, men framför allt riktlinjer och handlingsplaner för barns integritet. Allt för att barnen ska vara trygga – både på förskolan och i hemmet. Det här är ett gemensamt arbete mellan hem och förskola, med Föreskolebrevets riktlinjer, integritetspolicy och integritetsövningar som verktyg.

Min förhoppning är att inom kort se att vår förskola arbetar med integritet genom Föreskolebrevet och att vi tillsammans gör skillnad för den femtedel av barnen som i varje klass inte får den barndom de har rätt till – den utan sexuella övergrepp. Jag ser fram emot att höra mer om hur ni arbetar med barns integritet.

Med hopp om en fin dialog,

(Ditt namn): _____

Bilaga 4.

Mail för att kontakta respondenter från förskolan:

Hej (namn),

Mitt namn är Andrea, och jag studerar just nu en kandidat i kriminologi vid Göteborgs universitet. I nuläget skriver jag min kandidatuppsats, och önskar att belysa sexuella övergrepp mot barn. Våldtäkt mot barn ökade med +16% i 2020, och hela 27% enbart i november. Det är så skrämmande att så få är medveten om omfattningen av detta folkhälsoproblem.

Jag såg på Tre ska bli noll sin hemsida att ni är registrerad som mottager av förskolebrevet som jobbar med att motverka sexuella övergrepp på barn, vilket är jättebra! Jag tror du som rektor har oerhört viktig kunskap att dela med dig av, och jag skulle därför gärna intervjua dig. Det jag är intresserad av är hur ni arbetar för att lära barn om integritet och hur ni anser att förskolor och andra aktörer som arbetar med barn kan arbeta för att förebygga sexuella övergrepp mot barn.

Ifall du har tid att svara på några frågor via mail eller har tid med en zoom intervju så blir jag jätteglad.

Jag är tacksam för all information jag får.

Det är bara att höra av sig här på mail, eller på mobil nr (...).

Ser fram emot att höra från dig!

Mvh

Andrea Bolstad Raas